

Ζήσιμος Συνοδινός, "Η εκπαίδευση και επαγγελματική επιμόρφωση των Ελλήνων αρχειονόμων. Η μεγάλη πρόκληση"

Είναι γνωστό ότι η ιλιγγιώδης ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και των νέων τεχνολογιών έχει επηρεάσει βαθιά τις σημαντικότερες πτυχές των σύγχρονων κοινωνιών: την οικονομία, την απασχόληση, την κοινωνική και πολιτική ζωή, την παιδεία και τον πολιτισμό.

Εξαιτίας των μεγάλων θεσμικών και κοινωνικών αναδιαρθρώσεων που επιβάλλει η «παγκοσμιοποιημένη» οικονομία, τα παραγωγικά πρότυπα και το περιεχόμενο της εργασίας επανεξετάζονται και αναπροσαρμόζονται στο νέο ιστορικό πλαίσιο της «οικονομίας και της κοινωνίας που βασίζεται στη γνώση» (Knowledge-based economy, knowledge or information society) (1).

Η κυρίαρχη άποψη σήμερα υποστηρίζει ότι στην κοινωνία της γνώσης ο εργαζόμενος θα πρέπει να διαθέτει, εκτός από τα ποικίλα τεχνικά προσόντα, πρωτοβουλία, προσαρμοστικότητα, κοινωνικές-διαπροσωπικές δεξιότητες και αυξημένη ικανότητα επικοινωνίας, υποκείμενος μάλιστα σε συνεχή αξιολόγηση/πιστοποίηση της προσφοράς του. Το επίπεδο των γνώσεων του θα είναι για αυτόν πηγή δύναμης και μοχλός διαπραγμάτευσης. Σε αυτή τη βάση επαναπροσδιορίζονται το περιεχόμενο και οι στόχοι της εκπαίδευσης, τονίζεται η ανάγκη της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης και της διά βίου εκπαίδευσης, που αναδεικνύονται σήμερα σε κεντρική συνισταμένη των πολιτικών ανάπτυξης και βελτίωσης των συστημάτων παραγωγής, αλλά και της προσωπικής και κοινωνικής ανέλιξης του εργαζομένου.

Έτσι, στο πλαίσιο της νέας οικονομίας και του ανταγωνισμού, παιδεία και εκπαιδευτικά συστήματα βρίσκονται σήμερα σε κρίσιμη καμπή. Οι στόχοι και τα παραδοσιακά εργαλεία της συστηματικής προαγωγής δεξιοτήτων και μετάδοσης της γνώσης αμφισβητούνται έντονα, μερικά μάλιστα απαξιώνονται μέσα στη μεταβιομηχανική «κοινωνία της πληροφορίας», του κυβερνοχώρου, του επιχειρηματικού κέρδους, της εντατικοποιημένης παραγωγής και των περιορισμένων θέσεων εργασίας.

Το επάγγελμα του αρχειονόμου αντιμετωπίζει κι αυτό τις επιπτώσεις των δομικών μετασηματισμών που έχει επιβάλει η επανάσταση της πληροφορικής σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη. Ο παραδοσιακός μας ρόλος αλλάζει καθημερινά: από φύλακες των ιστορικών τεκμηρίων και εγγυητές της διατήρησης της συλλογικής μνήμης, βαθμιαία εξελισσόμαστε σε διαχειριστές ποικίλων υποσυστημάτων τεκμηρίων ή νέων πολύπλοκων συστημάτων πληροφοριών, ενώ αυξάνονται οι ευθύνες μας για τη διάσωση, εκκαθάριση και διατήρηση στο διηνεκές των σύγχρονων ηλεκτρονικών, ευπαθών, αρχείων (2).

Ταυτόχρονα, η ραγδαία ανάπτυξη των επικοινωνιών, η προσέγγιση των λαών, το άνοιγμα των αρχείων σε όλους τους πολίτες, η χρήση του internet και οι νέοι τρόποι πρόσβασης και αξιοποίησης της πληροφορίας προβάλλουν έντονη την ανάγκη σχολαστικής τυποποίησης ορισμένων επαγγελματικών πεδίων, όπως είναι λ.χ. η αρχειακή περιγραφή και η κατάρτιση εργαλείων έρευνας.

Έτσι ο αρχειακός εμπλέκεται στην καθημερινή δίνη των τεχνολογιών αιχμής, αναγκασμένος να παρακολουθεί στενά αφενός την εξέλιξη των πολύπλοκων συστημάτων και συσκευών, όπου εναποθηκεύεται η πληροφορία, και αφετέρου να ικανοποιεί τις πολλαπλές ανάγκες της σύγχρονης έρευνας, προσαρμόζοντας τη γενική αρχειονομική θεωρία, τα επαγγελματικά ήθη και την εργασία του στα νέα δεδομένα. Διοικητική-διαχειριστική ικανότητα, ιστορική κατάρτιση, εξειδίκευση, γλωσσομάθεια, αυξημένη προσαρμοστικότητα και εξοικείωση με τις εφαρμογές της πληροφορικής αποτελούν πλέον τα πιο δημοφιλή χαρακτηριστικά του επαγγέλματος.

Όσο όμως αυτή η εργασία, εξαιτίας των καταλυτικών αλλαγών που συντελούνται στην τεχνολογία, εμφανίζεται όλο και πιο δικτυωμένη και περίπλοκη, τόσο αυξάνονται οι ανάγκες

για αναβαθμισμένη, αρτιότερη παιδεία και συνεχή επαγγελματική επιμόρφωση (3). Θεωρητικά το internet και η ηλεκτρονική τεχνολογία (λογισμικό, πολυμέσα, κλειστά και ανοικτά δίκτυα, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο e-mail, mailing lists, μεταφορά εικόνων και ήχου, ψηφιοποίηση, τηλε-διασκέψεις, εικονική πραγματικότητα) καθιστούν την εκπαίδευση πολύ πιο προσιτή σε μεγαλύτερο αριθμό ενδιαφερομένων. Το συγκριτικό πλεονέκτημα του διαδικτύου ως μέσου αμφίδρομης επικοινωνίας, διδασκαλίας ή επιμόρφωσης είναι ότι ο διδασκόμενος έχει διευρυμένη ικανότητα επιλογής του χρόνου και του τόπου διδασκαλίας, της ποσότητας και του επιπέδου σπουδών, ενίοτε των εργαλείων και μεθόδων διδασκαλίας. Γενικά η ολοένα μεγαλύτερη χρήση των νέων τεχνολογιών στη διαδικασία της εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης ανατρέπει βασικές παραδοχές των εκπαιδευτικών υποδομών (κτίρια, εκπαιδευτικά μέσα-υλικό, εργαστηριακός εξοπλισμός), διαμορφώνοντας ταυτόχρονα προϋποθέσεις μείωσης του συνολικού κόστους και βελτίωσης του αποτελέσματος. Επιβάλλει επίσης νέους τύπους διδασκάλων και διδασκαλίας. Οι σύγχρονες παιδαγωγικές-εκπαιδευτικές στρατηγικές χαρακτηρίζονται από ευελιξία, προσαρμοστικότητα, μεταδοτικότητα, εργασιακή πειθαρχία, ικανότητα άμεσης επικοινωνίας και συνεργασίας εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων μέσω των ανοικτών δικτύων του παγκόσμιου ιστού.

Έρχομαι να μιλήσω πιο συγκεκριμένα για τη δική μας πραγματικότητα, εκφράζοντας έναν προβληματισμό από τη σκοπιά του αρχειονόμου. Γνωρίζουμε ότι η αρχαική εκπαίδευση στη χώρα μας ξεκίνησε πολύ αργά, στη δεκαετία του 1990. Σήμερα τα βασικά εκπαιδευτικά προγράμματα στην αρχειονομία παρέχονται από το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, το οποίο άρχισε να λειτουργεί το ακαδημαϊκό έτος 1993-94 αλλά απέκτησε ολοκληρωμένη αυτόνομη δομή τον περασμένο Οκτώβριο (4), ενώ τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των Τ.Ε.Ι. Αθηνών και Θεσσαλονίκης απλώς «φιλοξενούν» δυο-τρία μαθήματα αρχειονομίας στα 70 με 80 συνολικά που διδάσκονται οι σπουδαστές στα οκτώ πλέον εξάμηνα των σπουδών τους.

Όσον αφορά το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, η κατάσταση είναι βεβαίως καλύτερη, αλλά όχι πλήρως ικανοποιητική. Παρά την εξέλιξη του διδακτικού προγράμματος και τον εμπλουτισμό των εκπαιδευτικών του δραστηριοτήτων, τη στελέχωσή του Τμήματος με αξιόλογο επιστημονικό δυναμικό από τους συγγενείς κλάδους των ιστορικών σπουδών, της βιβλιοθηκονομίας, της πληροφορικής, και τη θέσπιση μεταπτυχιακών σπουδών, τα μαθήματα αρχειονομίας σήμερα δεν επαρκούν ή δεν ανταποκρίνονται πάντοτε στις σύγχρονες ανάγκες.

Και εξηγούμε. Στο προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος, τα αρχειονομικά μαθήματα μόλις αγγίζουν το 1/10 της συνολικής εκπαιδευτικής ύλης, ενώ απουσιάζουν κύκλοι μαθημάτων που έχουν σχέση με βασικές θεματικές όπως λ.χ. οι διαδικασίες της πρόσκτησης, η επιλογή και εκκαθάριση αρχαικού υλικού, η τυποποίηση στην περιγραφή με τα πρότυπα International Standard of Archival Description (General)-ISAD(G) (5) και International Standard Archival Authority Record (Corporate bodies, Persons and Families)-ISAAR(CPF), διάφορα νομικά θέματα των αρχείων, η διαχείριση ενεργών αρχείων (Records Management), η δημιουργία, οργάνωση και χρήση ψηφιακών πηγών, η συγκρότηση θησαυρών και θεματικών καταλόγων, τα αρχεία και εργαλεία έρευνας στο διαδίκτυο, η δημόσια προβολή των αρχείων, η επαγγελματική δεοντολογία, η προφορική ιστορία.

Εξαιτίας της σπουδαιότητας και πολυπλοκότητας της αρχαικής εργασίας παρατηρούμε, σε παγκόσμιο επίπεδο, ότι οι αρχειονομικές σπουδές γίνονται όλο και πιο διεπιστημονικές, ενσωματώνοντας στα προγράμματά τους αντικείμενα όχι μόνο από τις συγγενείς πειθαρχίες των ιστορικών σπουδών, της βιβλιοθηκονομίας, της πληροφορικής και της μουσειολογίας

αλλά και από την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία, την οικονομική, τη διοίκηση επιχειρήσεων ή τα νομικά.

Θα προσπαθήσω να συνοψίσω μερικά σχετικά ζητήματα που έχουν εξετάσει ο Τομέας Αρχαιακής Εκπαίδευσης (International Council on Archives-I.C.A./Section on Archival Education) και η Επιτροπή Επαγγελματικής Επιμόρφωσης (I.C.A./Committee on Professional Training) του Διεθνούς Συμβουλίου Αρχείων-Δ.Σ.Α. Τα δύο αυτά όργανα προσπαθούν να αναπτύξουν τον διεθνή διάλογο σε θέματα αρχαιακής κατάρτισης, με την ανταλλαγή εμπειριών από διάφορες χώρες, την ανάπτυξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και την προώθηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και συνεχούς επιμόρφωσης σε όλους τους κλάδους της αρχαιακής απασχόλησης (6).

Στον προγραμματισμό τους, που θα συζητηθεί και στο προσεχές Διεθνές Συνέδριο των Αρχείων εφέτος τον Αύγουστο στη Βιέννη, έχουν εντάξει σχεδιασμούς (projects) συστημάτων και μοντέλων επαγγελματικής εκπαίδευσης-επιμόρφωσης διαφόρων ταχυτήτων, ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της κάθε ηπείρου, θέματα εκπαίδευσης των εκπαιδευτών, των χρηστών των αρχείων κλπ., σε συνεργασία με τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα του κόσμου, μεγάλους κρατικούς αρχαιακούς φορείς και επαγγελματικές αρχαιακές εταιρείες του εξωτερικού (7). Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι για τον ευρωπαϊκό χώρο τα δύο αυτά όργανα του Δ.Σ.Α. έχουν εντοπίσει ανάγκες στην επαγγελματική εκπαίδευση των αρχιονόμων στους τομείς της αρχαιακής νομοθεσίας, της εκκαθάρισης, του Records Management, της διαχείρισης και διατήρησης των ηλεκτρονικών αρχείων, στην τυποποίηση της περιγραφής και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών.

Δεν γνωρίζω κατά πόσο ο διεθνής αυτός προβληματισμός έχει επηρεάσει τους γενικότερους εκπαιδευτικούς προσανατολισμούς του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, εμείς όμως ως αρχαιακοί οφείλουμε να τον λάβουμε σοβαρά υπόψη.

Πάντως, η Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία επιδιώκει μια σταθερή συνεργασία με τα αρμόδια τμήματα και το διδακτικό προσωπικό των ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, τόσο στο περιεχόμενο των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών όσο και στη διαμόρφωση κατάλληλων προγραμμάτων επαγγελματικής επιμόρφωσης για όλες τις κατηγορίες εργαζομένων στα ελληνικά αρχεία.

Με δεδομένο ότι στη χώρα μας το περιεχόμενο της διά βίου επαγγελματικής κατάρτισης παραμένει ακόμη αρκετά ασαφές και συγκεχυμένο, χωρίς να εντάσσεται οργανικά σε μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την ανάπτυξη και την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου ή τη βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας, η συνδρομή του Ιονίου Πανεπιστημίου θα μπορούσε να αποβεί αποφασιστική για τον κλάδο μας. Υπάρχει σήμερα μεγάλη ανάγκη συστηματικής επιμόρφωσης των στελεχών και των λοιπών εργαζομένων στα Αρχεία, ανάγκη που σχετίζεται με τη χρόνια αδιαφορία της πολιτείας και την έλλειψη αξιολογής αρχαιακής παράδοσης και εξειδίκευσης, αφού ακόμη οι περισσότεροι απασχολούμενοι στα Αρχεία μας προέρχονται συνήθως από άλλους επιστημονικούς κλάδους (08).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Εταιρεία μας, σταθμίζοντας την ελληνική ιδιαιτερότητα και ενημερωμένη για τις διεθνείς τάσεις στο αρχαιακό επάγγελμα, αντιλήφθηκε εγκαίρως τη σπουδαιότητα της συνεχούς εκπαίδευσης/επιμόρφωσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα πρώτα συνέδρια, σεμινάρια ή ημερίδες που οργάνωσε, η πρώτη έκδοση (Η φυσιολογία του αρχαιακού, Αθήνα 1991) που ετοίμασε, το πρωτοποριακό αυστραλιανό εγχειρίδιο αρχειονομίας (J. Ellis (ed.), Keeping Archives, 1993, ελλ. έκδοση Η διαχείριση των Αρχείων, Αθήνα 2000) που μετέφρασε, οι προτεραιότητες και οι θέσεις που επεξεργάστηκε. Οι προσπάθειές της δεν είχαν πάντοτε την ίδια ποιότητα ή ένταση, ίσως επειδή το εγχώριο δυναμικό ήταν ισχνό και η πολιτεία σχεδόν απείχε, ή γιατί δεν αξιοποιήθηκε δημιουργικά η ξένη εμπειρία και δεν επιτεύχθηκε οργανικό δέσιμο με την επίσημη αρχαιακή εκπαιδευτική

πολιτική που ασκούν τα αρμόδια πνευματικά μας ιδρύματα.

Σήμερα επιδιώκουμε να εγκαταλείψουμε οριστικά τον εμπειρισμό, να ανασχεδιάσουμε το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών/επιμορφωτικών μας δραστηριοτήτων, με στόχο την ποιότητα, τη χρησιμότητα, την αξιοπιστία και την αποτελεσματικότητα, αξιοποιώντας όλα τα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα καθώς και τα νέα εκπαιδευτικά εργαλεία της σύγχρονης τεχνολογίας (09).

Η συνάντησή μας εδώ με ορισμένους από τους διδάσκοντες τα αντικείμενα της αρχειονομίας και βιβλιοθηκονομίας στα ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας μας δίνει την ευκαιρία να διατυπώσουμε σειρά προτάσεων που αφορούν τόσο την αρχειονομική εκπαίδευση όσο και την επιμόρφωση.

1. Εκτιμούμε ότι πρέπει να αυξηθούν τα μαθήματα αρχειονομίας στα ΤΕΙ Βιβλιοθηκονομίας Αθήνας και Θεσσαλονίκης για να καλύπτουν τουλάχιστον τις βασικές ενότητες: οργάνωση της αρχειακής εργασίας, αρχειακή νομοθεσία, προσκτήσεις, αξιολόγηση-εκκαθαρίσεις, ταξινόμηση, περιγραφή, εργαλεία έρευνας, πρόσβαση-εξυπηρέτηση κοινού, δημόσια προβολή των αρχείων, νέα υποσטרώματα, ηλεκτρονικά αρχεία. Απαραίτητες θεωρούνται επίσης εκπαιδευτικές ενότητες για τη διοικητική ιστορία, τη νεότερη ελληνική ιστορία, τους θεσμούς κλπ.

2. Το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου οφείλει, ανάλογα με τη στελέχωσή του, να εξετάσει τις δυνατότητες:

α. Να συμπεριλάβει βαθμηδόν στον κύκλο προπτυχιακών σπουδών θεματικές ενότητες όπως η αρχειακή νομοθεσία, η πρόσκτηση, η επιλογή και εκκαθάριση αρχειακού υλικού, η τυποποίηση της περιγραφής με τα πρότυπα EAD, ISAD(G) και ISAAR(CPF), η διαχείριση ενεργών αρχείων (Records Management), τα αρχεία και εργαλεία έρευνας στο διαδίκτυο, η επαγγελματική δεοντολογία και η προφορική ιστορία.

β. Να αναπτύξει σε μόνιμη βάση τις εκπαιδευτικές επισκέψεις των φοιτητών του σε αρχειακούς φορείς στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

γ. Να αυξήσει σε έξι μήνες τη διάρκεια της υποχρεωτικής άσκησης των φοιτητών σε αρχειακούς φορείς. Η άσκηση αυτή να διεξάγεται στα δύο τελευταία εξάμηνα των σπουδών τους ώστε οι φοιτητές, αξιοποιώντας τις γνώσεις τους, να εντάσσονται ευκολότερα στο εργασιακό περιβάλλον και να διαμορφώνουν την κατάλληλη επαγγελματική συνείδηση.

δ. Να συμπεριλάβει στα εκπαιδευτικά εργαλεία του το σύγχρονο εγχειρίδιο αρχειονομίας της Εταιρείας των Αυστραλών Αρχειονόμων Keeping Archives, β' έκδοση 1993, που μετέφρασε η Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία.

Όσο για την επαγγελματική επιμόρφωση/κατάρτιση των αρχειακών θα προτείναμε εκπαιδευτικές/επιμορφωτικές εκδηλώσεις όπως:

□ Ολιγομελή επιμορφωτικά σεμινάρια, ποικίλων κύκλων και ταχυτήτων (βασική κατάρτιση νεοεισερχόμενων στο επάγγελμα συναδέλφων, θέματα ειδικού ενδιαφέροντος, προγράμματα επανεκπαίδευσης παλαιών αρχειονόμων), σε συνεργασία με το Ιόνιο Πανεπιστήμιο και τα Γ.Α.Κ.

□ Ημερίδες, συσκέψεις και διαλέξεις για ειδικά επίκαιρα θέματα.

□ Συνέδρια σε συνεργασία με τα Γ.Α.Κ. και τους ιδιωτικούς αρχειακούς φορείς της χώρας, τα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα ερευνητικά κέντρα, τις επιστημονικές ενώσεις των ιστορικών, των βιβλιοθηκονόμων και εκπαιδευτικών. Η παλαιότερη γόνιμη συνεργασία της Εταιρείας με το Πανεπιστήμιο Πειραιώς σε ένα μηνιαίο σεμινάριο αρχειονομίας αποτελεί ένα καλό παράδειγμα που μπορεί να επαναληφθεί (10).

Μπορεί επίσης να συμπεριληφθούν πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τα νέα μέσα επικοινωνίας και τη σύγχρονη τεχνολογική υποδομή, λ.χ. οργανωμένα προγράμματα τηλε-

εκπαίδευσης/επιμόρφωσης, εκπαιδευτικό υλικό, εγχειρίδια, κατευθυντήριες οδηγίες σε βιντεοταινίες, CD-Rom, DVD, με εξειδικευμένα θέματα του επαγγέλματος που βοηθούν αποτελεσματικά τους αρχειονόμους της περιφέρειας, ακόμη και στις πιο απομακρυσμένες ή απομονωμένες περιοχές. Με τον τρόπο αυτό:

- επιτυγχάνεται η ευελιξία των προγραμμάτων, που μπορούν πλέον να προσαρμόζονται στα νέα δεδομένα της εποχής
- εξοικονομούνται χρόνος, δυνάμεις και οικονομικοί πόροι
- αναπτύσσεται αποτελεσματικά η διά βίου εκπαίδευση
- εξασφαλίζεται η δυνατότητα αυξημένης αλληλεπίδρασης εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων (βιντεοσυνδιάσκεψη).

Μπορούμε επίσης να ωφεληθούμε από τη διεθνή συνεργασία συμμετέχοντας σε κοινά εκπαιδευτικά/επιμορφωτικά προγράμματα κατάρτισης με ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα και αρχειακές επαγγελματικές εταιρείες .

Πιστεύω ότι το αρχειακό επάγγελμα από τη φύση του είναι αναγκασμένο να προσαρμόζεται συνεχώς στα νέα ήθη και τους ξέφρενους ρυθμούς ανάπτυξης της τεχνολογίας. Όμως το ανθρώπινο δυναμικό των αρχείων θα εξακολουθήσει να αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα στη διαμόρφωση μιας αρχειακής πολιτικής που θα εγγυάται την ελεύθερη πρόσβαση όλων των πολιτών και τη διαφάνεια στις δημοκρατικές κοινωνίες μας. Και αυτό το δυναμικό οφείλει να είναι πλήρως καταρτισμένο και εφοδιασμένο με υψηλού επιπέδου μόρφωση για να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις ποικίλες προκλήσεις της εποχής μας.
Μάρτιος 2004

Ζήσιμος Χ. Συνοδινός
Πρόεδρος Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας